

BÜYÜK HARPTTE MAKEDONYA CEPHESİ'NDE OSMANLI ORDUSU

20. Kolordu ve Bağlı Birliklerinin (Takviyeli 177. Piyade Alayı) Makedonya Cephesindeki Mücadelesi

Zekeriya TÜRKMEN*

Avrupa Cepheleindeki Gelişmeler ve Makedonya Cephesi

Makedonya, XIX. yüzyılda Osmanlı devlet yöneticilerini en çok uğraştıran, bunalımların yoğun yaşandığı sıkıntılı mekanlardan biri idi.¹ Aslında Makedonya'nın da içinde yer aldığı bu geniş coğrafyanın bulunduğu alan Balkanlar, imparatorluğun en uzun yüzyılı olarak adlandırılan dönemde büyük hareketliliklerin yaşandığı, milliyetçi fikirlerden mülhem siyasî, toplumsal ve kültürel özerkliğe yönelik eylemlerin uygulamaya konulduğu bir mekan olmuştu². Makedonya sorunundan kaynaklanan sıkıntılar burayı kaynayan bir kazana, başka bir söylemle barut fıçısına dönüştürmüştü³; diğer yandan da Osmanlı Devleti'ni XIX. yüzyılın sonunda Balkan coğrafyasında iç çatışmaların, XX. yüzyılın başında ise savaşın eşiğine sürüklemiştir.⁴ Makedonya'nın ilk çağlardan bu yana kesin bir etnografik sınırının olmaması, Sırp, Bulgar ve Yunanların bölge üzerinde hak iddia et-

* Dr., Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı, Harbiye Askerî Müze ve Kültür Sitesi, Müzecilik Grup Başkanı, Harbiye-Şişli/İstanbul. Elmek: zturkmenbeyi@gmail.com

¹ Gül Tokay, **Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilâlinin Kökenleri (1903-1908)**, İstanbul, Afa Yayınları, 1996, s. 31 vdd.

² Georges Castellan, **Balkanların Tarihi 14-20. Yüzyıl**, (Çev., Ayşegül Yaraman Başbuğa), İstanbul, Milliyet-Yaşlı, 1993, s. 245 vdd. Balkanlar konusunda ayrıntı için ayrıca Bkz., Misha Glenny, **Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul, Sabah Kitapları, 2001, s. 99 vdd.

³ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, Cilt: I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007, s. 407.

⁴ Makedonya sorunu hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz., Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu**, (Çev. İhsan Catay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 17 vdd.

meleri, bu coğrafyanın sorunlar yumağı bir mekân haline gelmesine yol açmıştır.⁵ Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına girdikten sonra orduları pek çok cephede muharebelere katılmıştır. Aslında Balkan Harbi sonrası yapılan antlaşmalarla elden çıkmış olmasına rağmen Osmanlı ordusunun muharebelere katıldığı cephelerden biri de Makedonya cephesi olmuştur.

28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya Arşidük'ü Ferdinand'ın öldürülmesi hadisesi iki kutuplu dünyanın kısa bir süre sonra büyük bir savaşın eşğine sürüklenmesine yol açmıştır. Savaş başladıktan sonra Osmanlı orduları da seferber duruma geçirilmiştir.⁶ Avrupa cephesinde başlangıçta Almanların elde ettikleri üstünlük, 1915 yılı başından itibaren değişime uğramıştır. Ruslar, Avrupa cephesinde taarruza geçerek Almanları işgal ettikleri araziden geri çekilmeye mecbur etmişlerken, Avusturya kuvvetleri Galiçya'da Karpatlara kadar geri atılmışlardır. Diğer yandan Fransa ve İngiltere'nin inisiyatifi ele alıp taarruza geçmeleri Almanları zor durumda bırakmıştır. Balkanlar bölgesinde inisiyatifi İtilaf güçlerine kaptırmak istemeyen Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan üzerinden Osmanlı Devleti ile doğrudan irtibatı sağlamak üzere Eylül 1915'ten itibaren Belgrad-Niş üzerinden hareketle Bulgar kuvvetleriyle birleşmişler, kısa sürede Sırp ordusunu yenerek Kuzey Arnavutluk'a kadar olan bölgeleri denetim altına almışlardır. Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgar ordularının bu ortak harekâtına karşılık, Fransa ve İngiltere de Yunanistan ile anlaşarak Selanik'e kuvvet çıkarmışlar; Çanakale'den çekilen birliklerin büyük bir kısmı bu cepheye yığılmıştır. Böylece Balkanlarda Sırbistan cephesi kapanmış, Makedonya cephesi kurulmuş; İttifak Devletleri ile Türkiye arasında kara irtibatı da sağlanmıştır.⁷ İtilaf Devletleri de bu sırada Balkanlar'da etkin olabilmek için Selanik ve Yunanistan'a gerekli yığınağı yaparak bir harekât üssü elde etmişlerdir.

⁵ Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkyaalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 82.

⁶ Seferberlik ilan edildiği sırada Osmanlı orduları 34 piyade, 5 süvari tümeni ve 2 süvari tugayı olmak üzere 1 ve 2. ordular Boğazlar, 3. Ordu Erzurum, 4. Ordu da Suriye bölgesinde olmak üzere üç harekât bölgesinde yığınak planlarını yapmıştır.

⁷ **Birinci Dünya Harbi VII. Cilt, Avrupa Cepheleri, 3. Kısım Makedonya Cephesi (BDH Makedonya Cephesi)**, Ankara, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Bşk.lığı, Gnkur Basımevi, 1967, s. 8-9.

1916 yılına gelindiğinde Almanlar'ın Verdün'e yaptıkları büyük taarruzdan bir sonuç alınamamış, Avusturya-Macaristan orduları da Ruslar karşısında ağır darbeler almış, büyük kayıplar vererek geri çekilmiştir. Rusların güçlkle durdurulduğu bir sırada Osmanlı Devleti'nin gönderdiği 15. Kolordu Galiçya Cephesine henüz yeni katılmıştır. Romenler de Avusturya-Macaristan sınırı boyunca taarruza geçerek Transilvanya'nın üçte birini işgal etmişler; Karpatlar'daki Avusturya-Macaristan ordusunu arkadan çevirerek güç durumda bırakmışlardır. Bunun üzerine Alman, Avusturya, Bulgar ve Türk kuvvetlerinden oluşan bir müttefik kuvvet Romen ordusuna karşı taarruza geçirilmiştir. Alman Genelkurmayında yeni bir düzenleme yapılarak Falkenhayn görevden alınıp yerine Hindenburg getirilmiştir. Bu sırada yapılan bir antlaşmayla dört müttefik ordunun sevk ve idaresinin Alman genel karargâhınca yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁸

Makedonya cephesinde Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan kuvvetleri 1915 yılı sonlarından itibaren Sırlara yönelik icra ettikleri ortak harekât üzerine Sırp ordusuna yardım amaçlı bölgeye gelen İtilaf kuvvetleri Yunanistan sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Bu cephede, diğer cephelerde olduğu gibi esaslı, büyük bir askerî harekâttan ziyade küçük çaplı muharebeler cereyan etmiştir.

Makedonya Cephesinde Yaşanan Gelişmeler ve Türk Birliklerinin Cepheye Gönderilmesi

İtilaf Devletlerinin Rusya ile bağlantı kurmak, Osmanlı Devleti'nin daha harbin başında safdışı etmek amacıyla açtıkları Çanak-kale Cephesi hezimetle sonuçlanınca, Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin Bulgarlarla birleşerek Adalar Denizine inmelerine engel olmak, Batı (Fransa), Doğu (Rusya) ve güney (İtalya) cephelerinde Alman ve Avusturya-Macaristan ordularının baskısını azaltmak, Sırp Ordusuna yardım ederek Balkanlarda diğer tarafsız ülkeleri de yanlarına çekmek üzere Makedonya cephesi açılmıştır.⁹ Hatta Fransız başbakanı bu sırada Balkanlara kuvvet göndermekle sadece Sırlara destek sağlanmakla kalınmayacağı, kararsızlık içinde bulunan Bulgaristan'ın da İtilaf Devletleri safına çekilebileceğini

⁸ A.e, s. 10-13.

⁹ İsmet Görgülü-Veli Yılmaz-Ali Erdinç, **Makedonya**, İstanbul, Harp Akademiler K.lığı Yayınları, 1992, s. 105-110.

teklif etmiştir.¹⁰ İtilaf Devletleri bu planlar çerçevesinde Makedonya Cephesini açma kararı alırken, İttifak Devletleri de çeşitli vaadlerle Bulgaristan'ı kendi saflarına çekmek, Sırbistan'ı da işgal etmek planlarıyla ilgileniyorlardı. Başkomutan Vekili Enver Paşa, Çanakale Muharebelerinden sonra İstanbul'da yaptığı bir açıklamada Avrupa cephelerine asker göndermekle Almanya ve Avusturya'ya tüm kuvvetiyle yardımcı olmak istediklerini ifade etmiştir.¹¹ Diğer taraftan Enver Paşa, Birinci Dünya Harbinde kesin sonucun merkezî Avrupa'da alınacağına inandığı için Türk birliklerinin Avrupa cephelelerinde görev almasında pek sakınca görmemiştir.

Bulgaristan 17 Eylül 1915'te İttifak Devletleriyle bir antlaşa imzalayarak tarafını belli etmiş oldu. Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın müşterek harekâtıyla Sırbistan yenilince İstanbul-Berlin bağlantısı 17 Ocak 1916'da kurulmuş oldu.¹² Öte yandan Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında 6 Eylül 1916'da yapılan "*Sınır Düzeltme Sözleşmesi*" ile Meriç koridoru Bulgaristan'a bırakılmış, aynı tarihte Almanya ile yapılan antlaşmaya istinaden Bulgaristan İttifak bloku içinde yer almıştır. Antlaşmanın imzalanmasından bir ay sonra 5-6 Ekim 1916'da İttifak kuvvetleri kuzeyden Sırbistan'a taarruza geçmiştir. Öte yandan 5 Ekim tarihinde Fransız Generali Bayond komutasındaki 20.000 kişilik (156. Fransız ve 10. İngiliz Tümenleri) bir İtilaf kuvveti Selanik'e çıkarılmıştır. Selanik'te kuvvetlerin başına 12 Ekim'de bir başka Fransız generali Sarrail (Saray) getirilmiş; 27 Ekim'de 57. ve 122. Fransız tümenleri de takviye olarak katılmıştır. İtilaf kuvvetleri birliklerin takviyesiyle uğraşırken,

¹⁰ BDH Makedonya Cephesi, s. 21.

¹¹ Veli Yılmaz, *Birinci Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askerî Yardımlar*, İstanbul, Cem Ofset, 1993, s. 143. Enver Paşa yaptığı açıklamada ayrıca şunları da ifade etmiştir: "...Niye biz kendimizi Almanlar'a karşı borçlu hissedelim? Bizim onlar için yaptıklarımıza karşı Almanlar bize ne yaptılar? Bize biraz ödünç para verdikleri ve birkaç subay gönderdikleri doğrudur; fakat, bizim ne yaptığımızı da görüyorsunuz. İngiliz donanmasını yendik. Bunu ne Almanya ve ne de diğere milletler yapabilmıştır. Ordularımızı Kafkas cephesine yığdık ve Batı cephesinde kullanılabilecek büyük Rus birliklerini meşgul ettik. Aynı şekilde; büyük ordularını Mısır ve Mezopotamya'da tutmaya İngiltere'yi zorladık ve böylece Fransa'daki müttefik ordularını zayıflatık. Hayır, biz olmasak Almanlar, askerî başarılarını asla kazanamazlardı; tamamen bize şükran borçludurlar. Ben, Alman ve Avusturyalı dostlarımıza bir yük olmak istemiyorum, sadece onlara tüm kuvvetimizle yardımcı olmak istiyorum..." A.e., s. 235.

¹² Carl Mühlmann, *Das Deutsche-Türkische Waffenbündnis Im Weltkrieg (Dünya Harbinde Türk-Alman Silahlı İttifakı)*, Leipzig 1940, s. 10-13.

uzak hedeflere yönelik bir taarruz planı yapamamışlardır.¹³ Yunanistan'ta Venizelos daha harbin başında Yunan kuvvetlerini İtilaf Devletlerinin emrine vermek istemişse de Alman imparatorunun eniştesi olan Yunan Kralı Konstantin'in karşı çıkmasından dolayı bu teşebbüs başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Atina'ya İngiliz ve Fransız askerleri çıkarılmış, baskı sonucu Kral Konstantin tahttan çekilmiş, yerine oğlu Aleksander kral olmuş¹⁴; durumu fırsat bilen Başbakan Venizelos İtilaf Devletleriyle anlaşma yaparak İttifak Devletlerine savaş ilan ederek Yunanistan'ın tarafını net olarak belirlemiştir.¹⁵

İttifak blokuna öteden beri yakın davranan Bulgaristan ittifak antlaşmasından önce, 26 Mayıs 1916'da Yunanistan'dan daha atik davranarak Rupel geçidini ele geçirmiş; 7. ve 10. tümenlerinden kurulu birliklerle taarruza devam ederek Struma nehrine kadar olan bölgeye egemen olmuştur. Bu taarruz sırasında 4. Yunan Kolordusundan 469 subay, 7.346 er esir alınarak Almanya'ya gönderilmiştir. 1. Bulgar ordusu da Florina'yı ele geçirmiştir. 1916 Eylül ayı ortalarından itibaren inisiyatifi ele geçiren İtilaf kuvvetleri 12 Eylül'de Ostrova-Manastır genel doğrultusunda taarruza geçmişlerdir. 30 Eylül'de Karasu (Çerna) güneyine kadar ulaşmışlardır. Bu tarihte Malik Gölü - Buktova Gölü - Struma nehri vadisi - Orfano körfezi hattı kuzey ve güneyinde tertiplenerek bu hatta tutunmaya çalışmışlardır.¹⁶

İttifak kuvvetleri bu sırada Meriç nehri ağzından batıda Malik gölüne kadar olan cephe hattını 2. Bulgar, 11. Alman ve 1. Bulgar ordusu tarafından tutmuşlar, batıda ise Avusturya birlikleri konuşlanmıştı. Levonova'da bulunan 2. Bulgar ordusu emrine verilen 50. Türk tümeni ise henüz intikal halindedir. 11. Alman ordusu Valondovo'da, 1. Bulgar ordusu ise Manastır'da karargâhını kurmuştur. Orduların emrinde 12 uçaktan kurulu küçük bir hava keşif birliği de mevcuttur. İttifak kuvvetleri ise doğuda Struma nehri ağzından batıda Malik gölü güneyine kadar olan kesimde Arnavutluk-Yunanistan sınırı boyunca İngiliz, Fransız ve üç ordudan kurulu Sırp ordularıyla tutulmuştur. Adriyatik ve Adalar denizinde İngiliz ve Fransızlara ait

¹³ BDH Makedonya Cephesi, s. 21-22.

¹⁴ Glenny, A.g.e., s. 290-294.

¹⁵ Fahri Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul 1973, s. 308. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, Tisa Matbaası, 1984, s. 135.

¹⁶ BDH Makedonya Cephesi, s. 22.

çeşitli tipte muharebe gemileri bulunmaktadır. 10 İngiliz bir de Fransız hava filosuyla desteklenmektedir.¹⁷

1916 yılı Eylül başında Alman Genelkurmay Başkanı Hindenburg ile Genelkurmay II. Başkanı Ludendorf'un daveti üzerine İttifak Devletleri başkomutanlar düzeyinde bir toplantı yapmışlar; Viyana-Belgrat-Sofya-İstanbul yolunun sürekli açık tutulmasının önemine dikkat çekildikten sonra Almanya'dan Türkiye'ye yönelik lojistik destek yardımının devamının önemli olduğu belirtilerek Makedonya cephesinin durumu da ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Alman yardımlarının aksatılmadan sürdürülmesi, İngiliz ve Fransızların Balkanlar üzerinden Rusya ile bağlantı kurmalarının önlenmesine ve dolayısıyla da Makedonya cephesinde İttifak blokunun üstünlüğü elde tutmasına bağlanmıştır. Almanya'da yapılan görüşmelerin sonunda, Almanların talebi üzerine 12 Eylül 1916'da Makedonya cephesine Türk kuvveti gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸ Türk birliklerinin Avrupa harekât alanına gönderilmesi hususunu Çanakkale Zaferinden sonra bizzat Başkomutan Vekili Enver Paşa teklif etmiştir.¹⁹ Almanya ile siyasî-askerî temasları daha da güçlendirmek amacıyla 28 Eylül 1916 tarihinde oldukça geniş kapsamlı yeni bir Türk-Alman gizli antlaşması imzalanmıştır.²⁰ Bu antlaşmaya göre Alman imparatorunun müttefik orduların başkomutanı olması teklif edilmiş, bu durum Osmanlı Hükûmeti tarafından da incelenerek uygun bulunup Meclis'e gönderilmiştir. Mecliste yapılan görüşmelerin ardından "*muharebe cereyan eden sahaların bir cephe sayılması ve... harekât-ı harbiyenin genel sevk ve idaresinin birleştirilmesi ve işbu umumi sevk ve idarenin Alman imparatoru hazretleri tarafından deruhte edilmesini*" kabul eden 9 maddelik antlaşma metni kabul edilmiş ve uygulaması da hükûmete bırakılmıştır.²¹ Bunun yanında Osmanlı Devleti hizmetine verilen Alman birliğinin nerelerde kullanılacağı keyfiyetinin Alman ordusu komutanlığına mutlaka bildirilmesi de ayrıca istenmiştir.²²

¹⁷ A.e., s. 23-24.

¹⁸ Edward J. Erickson, **Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu**, (Çev. Mehmet Tanju Akad), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 208-209.

¹⁹ Jeduha L. Wallach, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri, 1835-1919**, (Çev., Fahri Çeliker), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1977, s. 200.

²⁰ Yılmaz, A.g.e., s. 152-153.

²¹ **Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi**, BDH, Kls: 79, Ds: 399, Fih: 1, 1-1.

²² **Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi**, BDH, Kls: 42, Ds: 197, Fih: 81.

Bu antlaşmaya göre öncelikle 20. Kolordu ile Takviyeli 177. Piyade Alayı (Türk Rumeli Müfrezesi)'nin Makedonya Cephesine, 15. Kolordunun Galiçya'ya, 6. Kolordunun Romanya cephesine gönderilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır.²³ Yapılan antlaşmaya göre, Makedonya'da görev yapacak olan Türk birliklerinin personel yönünden desteklenmesi Osmanlı Genelkurmayınca, lojistik faaliyetler yönünden desteklenmesi ise İttifak Devletleri (Almanya ve Avusturya-Macaristan, Bulgaristan) tarafından sağlanacaktı. Cepheye ilk katılan 50. Tümen olmuştur. O sırada İzmit'te dinlenmekte olan 50. Piyade Tümeni'nin Almanları bile şaşkırtacak derecede bir hızla Enver Paşa'nın emriyle Selanik'e gönderilmesi emri verilmiştir.²⁴ Bunu 20. Kolordu karargahı ile 46. Piyade Tümeni izlemiş; Razovilos birinci sınıf ikmal-iaşe dağıtım yeri, seyyar hastahane merkezi ve şehitlik mekânı olarak belirlenmiştir. Dedeballı, Hurovişta ve Porna'da ikmal depo merkezleri kurulmuştur. Drama'da da bir ikmal merkezi açılmıştır. Takviyeli 177. Piyade Alayının her türlü lojistik desteği, emrine girdiği birlik komutanlığınca karşılanması kararlaştırılmıştır. Bunun için Dremeni'de birinci, ikinci ve beşinci sınıf istihkâm ve ikmal depoları, Resne'de birinci sınıf ikmal depoları, seyyar hastahane ve seyyar hayvan reviri, Lahçe ve Sürleñçe'de her piyade taburu için birer ikmal deposu, İvranya'da Personel ikmal depo alayı tesis edilmiştir.²⁵ Makedonya cephesine asker gönderilmesi konusunda bu gelişmeler yaşanırken, memleketin önemli bir kısmının düşman işgaline maruz kalabileceği endişelerinin her tarafı kapladığı bir sırada, Türkiye'deki Alman İslah Heyetinin önde gelenlerinden Liman von Sanders, 11 Kasım 1916'da Başkomutanlık Vekâletine yazdığı yazıda buna karşı çıkmış²⁶, devletin bu şekilde açılarak cephelemlerinin genişletmesinin gelecekte büyük tehlikelere maruz kalınacağına işaret etmiştir.²⁷ Liman Paşa'nın belirttiğine göre Osmanlı Genelkurmayı, en seçkin birliklerini ve askerlerini en iyi giysiler ve en iyi donanım ile Makedonya cephesine göndermiştir.²⁸

Enver Paşa, bu sırada İkinci Türk ordusuna katılmak üzere İz-

²³ Görgülü-Yılmaz-Erdinç, A.g.e., s. 111. Ayrıca Bkz., Yılmaz, A.g.e., s. 225-229.

²⁴ Erickson, A.g.e., s. 209.

²⁵ **BDH Makedonya Cephesi**, s. 70-71.

²⁶ Wallach, A.g.e., s. 200.

²⁷ Yılmaz, A.g.e., s. 237-238.

²⁸ Liman Paşa'nın yorumları hakkında bilgi için Bkz., Wallach, A.g.e., s. 200. Yılmaz, A.g.e., s. 237-238.

mit'te bir süre dinlendikten sonra intikale geçecek olan 50. Tümenin Pozantı ve civarında dağınık halde bulunan (156, 157 ve 158. Alaylar ile 49. Topçu Alayı 2. Taburu) birliklerin orada bırakılacak az sayıda ihtiyatlar hariç İstanbul'a dönmesini emretmiştir. Tümen Komutanlığına Kurmay Yarbay Şükrü Naili (Gökberk) Bey atanmıştır.²⁹ Yapılan yeni düzenlemeyle 50. Tüme 157, 158, 169. piyade alayları ile 50. Topçu alayı bağlanmıştır. Bunların dışında bir istihkâm ve sıhhiye bölüğü ile bir muhabere takımı, bir sahra cephane kolu ve bir de ekmekçi müfrezesi katılmıştır.³⁰ Yeni düzenlemeyle piyade alayları üçer piyade taburu ve birer makineli tüfek bölüğünden teşkil edilmiştir. Topçu Alayı da ikişer bataryalı iki taburdan kurulmuştur. Tümenin mevcudu 11.979 kişi, 11.320 tüfek, 12 makineli tüfek, 16 top, 137 kılıç, 1241 binek ve yük hayvanı ile 190 arabadan ibarettir. Piyade alaylarının dördüncü taburlarının Makedonya'daki yerli Müslüman ahaliden teşkili planlanmıştır. Tümen'in ilk birliği 21 Eylül 1916 tarihinde Makedonya cephesine intikale başlamış, son birliği de 25 Ekim'de yola çıkmıştır. Takviyeli 177. Piyade Alayı hariç, Makedonya cephesine gönderilen 20. Kolorduya bağlı tümenlerin alayları üçlü teşkilatla bölgeye gelmişler, Balkan Türklerinden toplanan gönüllü askerlerle dördü bölgeye geçilerek alaylar dörder taburlu, taburlar da dörder bölüklü, bölükler de dörder takımlı birlikler olarak yeniden düzenlenmiştir. Öyle ki, 12.000 mevcutla gelen tümenler 18.000 personel mevcuduyla yurda dönmüşlerdir.³¹ Yiyecek maddeleri bölge halkından temin edilmiş; ancak üretimin savaş ortamında düşmesi zaman zaman 20. Kolordu'nun Makedonya'daki sivil müslüman ahaliye gıda yardımı yapmasına da zorlamıştır. Hatta bu sırada Bulgar ordusunda da gıdasızlıktan kaynaklanan hastalıklar ve açlık sıkıntısı baş göstermiştir.³² Sağlık hizmetleri yeterli düzeyde olmamıştır. Takviyeli 177. Piyade Alayı bölgesinde yeterli sayıda sağlık görevlisinin bulunmaması kayıpların artmasına yol açmıştır.³³

²⁹ Erickson, A.g.e., s. 209-210.

³⁰ **BDH Makedonya Cephesi**, s. 25-26.

³¹ A.e., s.71-72.

³² Glenny, A.g.e., s. 296-297.

³³ Makedonya Cephesinde 20. Kolordunun 2.082 kişi olan toplam zayıyatının 1165'i firar ve kayıplar, 653'ünü yaralılar, 173'ünü şehitler, 91'ini de hastanede ölenler teşkil ederken; Takviyeli 177. Piyade Alayının 1655 olan toplam zayıyatının 100'ünü kayıp ve firarlar, 860'ını yaralılar, 410'unu şehitler, 285'ini de hastanede ölenler teşkil etmiştir. Bkz., **BDH Makedonya Cephesi**, s. 75.

Birliklerin bölgeye intikali ise genelde tren yoluyla ilk toplanma merkezlerine oradan da otomobillerle ya da binek hayvanları ve arabalarla cephe hattına intikalleri yapılmıştır.

50. Tümen emir subayı 23 Eylül'de Drama'ya ulaşmış, 10. Bulgar Tümeni ile irtibat kurulmuştur. Daha sonra gelen birlikler Angista bölgesinde toplanmış, Ostrova-Manastır genel doğrultusunda başlatılan İngiliz taarruzlarını engellemek üzere araziye konuşlanılmıştır.³⁴ Orfano körfezinden İtilaf donanmasının topçu ateşinden etkilenen Türk birlikleri daha kuzeyde emniyetli bölgelere çekilmek zorunda kalmışlar, Orfano'dan Serez'e kadar olan alanın savunmasını yürütmüşlerdir. Tümen, 31 Ekim 1916'da Nedhori-Dedebalı-Razovilos arasındaki 27. İngiliz tümeniyle yapılan Karabayır muharebesinde 19 şehit, 90 yaralı bahasına İngilizleri püskürtmüşlerdir.³⁵

1916 Kasım ayında Makedonya cephesinin Struma-Vardar kesiminde genelde bir durgunluk yaşanırken, İtilaf kuvvetlerinin Manastır kesimindeki taarruzlarının gün geçtikçe artması, bu bölgeye takviye gönderilmesini gündeme getirmiştir. İttifak Devletleri Başkomutanlığınca cephenin Struma kesimindeki Türk kuvvetlerinin iki tümenli bir kolordu seviyesine çıkarılması ve ayrıca 11. Alman ordusu emrine takviyeli bir Türk alayının gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Enver Paşa bu karar gereğince, İstanbul'daki 46. Piyade Tümeniyle Makedonya'daki 50. Piyade Tümeni ve 16. Depo Alayının ilavesiyle 9 Kasım 1916'da 20. Kolordunun teşkili emrini vermiştir. Kolordunun başına Mirliya Abdülkerim atanmıştır. Alman ve Avusturya-Macaristan cephelerine yardım amaçlı olarak yaklaşık 100 bin mevcuda ulaşan seçme birlikler Makedonya, Romanya ve Galiçya cephelerine gönderilmiştir.³⁶ Şevket Süreyya Aydemir'e göre Avrupa cephelerine gönderilen asker mevcudu 117.000-130.000 kişi arasında değişmektedir.³⁷ Başkomutanlık emrine göre, 20. Kolordu taktik bakımdan 2. Bulgar ordusuna; iç hizmet, personel, ödül-ceza ve diğer hususlarda Türk Genelkurmayına bağlı ve Harbiye Nezaretine

³⁴ A.e., s. 26-27.

³⁵ A.e., s. 35-37.

³⁶ Görgülü-Yılmaz-Erdinç, A.g.e., s. 112-113.

³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, Cilt: III, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2013, s. 323.

karşı sorumlu olacaktır. 2. Bulgar Ordusu ile iletişim Albay Ali ve Yüzbaşı İsmail Hakkı aracılığıyla kurulacaktır.³⁸

46. Piyade Tümeni İstanbul'da Tarabya ile Rumelihisarı arasında yerleştikten sonra bir yandan eksikliklerini tamamlamaya, bir yandan da eğitime devam etmiştir. 46. Tümen komutanlığına ise Kurmay Albay Mahmut Beliş atanmıştır. Bu sırada 177. Piyade Alayının teşkili de gündeme gelmiştir. Takviyeli 177. Piyade Alayının teşkiline Başkomutanlık 11 Kasım 1916'da emir vererek 1.Kolordu Komutanlığına bu yönde talimat göndermiştir. Alay, 46. tümenin piyade bölüklerinin 4. takımlarının alınması suretiyle subayları da daha önce Manastır ve civarında görev yapmış veya orali olanlardan seçilerek kurulacak ve alayın her türlü hazırlığı 27 Kasım 1916'da Köprülü'ye hareket edecek şekilde tamamlanacaktı. 28 Kasım'da 177. Piyade Alayının teşkili tamamlanmış, başına da Kurmay Binbaşı Nazmi³⁹ atanmıştır. Başlangıçta 3 piyade taburu, bir ağır makineli tüfek bölüğü, bir süvari bölüğü ve topçu bataryası, birer istihkam ve muhabere takımı ile alay ağırlıklarından kurulu olan birlikte 3.598 personel, 3.128 tüfek, 4 top, 6 makineli tüfek, 440 binek ve koşum hayvanı ve 13 nakliye aracı bulunuyordu. Alayın adına Osmanlı Rumeli Müfrezesi denilmiş; teşkilatlanma ve kuruluş tamamlandıktan sonra Bakırköy'de eğitime başlanılmıştır.⁴⁰

Bu arada 20. Kolordu 6 Aralık 1916'da Drama'ya ulaşmıştır. Tahinos gölünün güneydoğusundan kuzeybatısına kadar olan kesimde birlikleri konuşlanmış olan kolordunun sağında 7., solunda ise 10. Bulgar kolordusu bulunmaktadır. Kolorduya verilen görev bölgede güçlü bir savunma hattı oluşturmak, düşman taarruzlarına karşı bölgeyi en iyi şekilde savunmaktır. Kolordu karargahı Zilyahova'da konuşlanmıştır.⁴¹ 20. Kolordu tuttuğu hatta sıcak bir çatışmaya girmemiş, sadece bulunduğu bölgeyi karşılıklı uzun menzilli top atışlarıyla savunmaya gayret etmiştir. Kolordu tuttuğu hatta muharebe yeteneğini arttırıcı eğitimlerle zamanını geçirmiş, 1917 yılı Mart ayından itibaren Haziran ayı sonlarına kadar bağlı birliklerin yurda intikali tamamlanmıştır. Yurda döndükten hemen sonra 20. Kolor-

³⁸ BDH Makedonya Cephesi, s. 38-39.

³⁹ Kurtuluş Savaşında Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde şehit düşen 4. Tümen Komutanı Albay Nazmi Bey'dir.

⁴⁰ BDH Makedonya Cephesi, s. 40-41.

⁴¹ A.e., s. 41-42.

duya bağık birlikler Filistin ve Irak cephesini takviye etmek üzere yeni görev yerlerine gönderilmişlerdir.⁴² Makedonya cephesinde Türk birliği olarak sadece Takviyeli 177. Piyade alayı kalmıştır.

Türk Rumeli Müfrezesinin (Takviyeli 177. Piyade Alayı) Teşkili ve Makedonya Cephesi

Başkomutanlık Vekaleti Türk Rumeli Müfrezesinin diğeri adıyla Takviyeli 177. Piyade Alayının kuruluş hazırlıklarına 1916 yılı Ağustos ayı sonunda başlanması yönünde emirler vermiştir.⁴³ Öncelikle üç taburdan oluşan bir alayın kurulması düşünülmüş, I. Kolordu Komutanlığına da bu yönde hazırlıklar yapılması talimatı iletilmiştir.⁴⁴ 29 Ağustos 1916 tarihinde I. Kolordu Komutanı Mirliya Mehmet Ali, 46. Tümen Komutanlığına gönderdiği emirde, tümene mensup bölüklerinden birer takım alınarak üç tabur oluşturulmasını, bölüklerin 100'er mevcutlu, taburların da 400'er mevcutlu silahlı erden kurulmasını, 24 Takım komutanı (en az yarısı mülazım-ı evvel veya mülazım-ı sani), 8 bölük komutanı verilmesini istemiştir. Tabur komutanlarıyla alay komutanının Harbiye Nezareti tarafından tayin edileceği bildirilmiştir. Bu emirde 46. Tümeden tefrik edilecek subayların tercihen daha önceden Makedonya, Manastır, Kosova ve Selanik taraflarında görev yapmış, eşkıya takibinde bulunmuş, Bulgar, Sırp, Rum ve Arnavut lisanlarına vakıf olmasına, bölüklere tefrik edilen askerlerin de keza bu bölgeden ayrılmış olmasına özen gösterilmesi istenmiştir.⁴⁵ Keza bu emirde alayın Alman silahıyla donatılacağı, kuruluşun üç-dört gün içinde tamamlanmasına dikkat çekilmiştir.⁴⁶

Dönemle ilgili belgelere bakıldığında kıt'alarda muvazzaf olarak askerlik hizmeti ifa eden Rumeli kökenli erlerin uzun uzadıya yazdıkları dilekçelerle Osmanlı-Rumeli Müfrezesine seçilmelerini talep ettikleri görülmektedir. Yazılan dilekçelerde bu durum açıkça görül-

⁴² A.e., s. 49-53. Erickson, A.g.e., s. 210-211.

⁴³ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi (BDH) Fonu, Kls: 6/236, Ds: 16, Fh: 3.

⁴⁴ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 6/236, Ds: 16, Fh: 3-1, 3-2, 3-3.

⁴⁵ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 6/236, Ds: 16, Fh: 3-4, 3-5, 3-6, 3-7, 3-8, 3-9.

⁴⁶ Mustafa Erem, **Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Rumeli Müfrezesi (Takviyeli 177. Piyade Alayı)**, (Yay. Hz. Zekeriya Türkmen-Alev Keskin), Ankara, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, 2006, s. 1-2.

mektedir. Örnek vermek gerekirse Makedonya Köprülü muhacirlerinden İzmirli Çavuş Muavini Bayram oğlu Ahmet Hilmi yazdığı dilekçesinde “...şehid Rumelinin öksüz, yetim bıraktığı öz evlatlarından biriyim. Atam, anam ve kardeşlerim hep o masum toprağın sine-i bedbahtında medfundur. Bu güne kadar hizmet-i askeriyemi hep hükûmetin emr ve irade ettiği mahalde ve hep bir gün intikamı alınan Rumeli'ye gönderilmek ümidiyle bir iki defa gönüllü olarak askere iştirak ettim... muvaffak olamadım. Vatanımın, ecdadımın, din ve milletimin intikamı hakkında gönlümün, vicdanımın beslediği gaye hadd-i balığına vasil oldum.” diye yazdıktan sonra daha fazla sabrı kalmadığını ve oradaki ailesini görmek, ölmüşlerse mezarları ziyaret etmek bahasına da olsa gönüllü asker olarak alınmasını rica etmiştir.⁴⁷ Başlangıçta yalnız piyade olarak düşünülen birliğin kuruluşunda taburlara gerekli sayıda hayvan ve mekkare de verilmiştir. Bölükler zaman içinde takviye edilmiş ve bir bölük 27 manga, her manga 9 er olmak üzere bölük askerlerinin de ilavesiyle takviyeli bir piyade bölüğünün asker sayısı 254'e çıkarılmıştır.⁴⁸

Harbiye Nezareti Ordu Dairesinden gönderilen 19 Eylül 1916 tarihli emirde, Manastır bölgesi için teşkil edilmiş olan müfrezenin 28 Eylül 1916'da Köprülü'ye sevkinin başlanacağı, taburların en az 20'şer mekkare götürecekleri, askerlerin donanımlarının mükemmelendirilmesi ve (18) 98 model mavzerle silahlandırılması, alayın Köprülü'den Müslüman (Türk ve Arnavut) ahaliden alacağı 2.500 ikmal erinin Alman ordusu tarafından giydirilmesi, makineli tüfek ve dağ bataryası ilavesinin, alayın numarasının da 177. Alay olacağı, ayrıca Osmanlı Rumeli Müfrezesi olarak adlandırılacağı, 177. Alay komutanının komuta edeceği, Köprülü'de Alman komutan Below'a bağlı Ordular Grubuna bağlanacağı Enver Paşa imzalı emirle bildirilmiştir.⁴⁹ Müfreze komutanlığına Eylül ayı başında Tophaneli Kurmay Binbaşı Nazım Bey atanmıştır. Nazım Bey, 1916 Eylül ayı başından 8 Temmuz 1917 tarihine kadar Alaya komuta etmiştir.⁵⁰

Harbiye Nezareti tarafından, Enver Paşa'nın katıldığı bir törenle 15 Eylül 1916 tarihinde alaya sancak verilmiş, kurbanlar kesilmiş

⁴⁷ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 6/236, Ds: 16, Fh: 3-27.

⁴⁸ Erem, A.g.e., s. 3.

⁴⁹ A.e., s. 3-4.

⁵⁰ A.e., s. 5.

ve geçit töreni yapılmıştır. Osmanlı Rumeli Müfrezesinin 15 Eylül tarihinden itibaren hazırlıkların tamamlanıp harekete geçilmesini emretmiştir. Sarıyer’de gerekli teşkilatlanma tamamlandıktan sonra müfrezenin Şirket-i Hayriye vapuruyla Bakırköy’e nakli tamamlanmıştır. Bakırköy’de Reşadiye Kışlasına yerleştirilen taburların bir kısmı Yeşilköy, bir kısmı İncirli’deki binalara aktarılmıştır. Alay Komutanı Binbaşı Nazım Bey, birlik komutanlarına gönderdiği emirlerde efradın mümkün olduğunca toplu ve kontrol altında tutulmasını istemiştir.⁵¹ Harbiye Nezareti tarafından yapılan nakliye planına göre 21, 22 ve 23 Eylül 1916 tarihlerinde sırasıyla 1., 2. ve 3. taburlar nakledilmesi kararlaştırılmış; ancak nakliye işinde müfrezenin Rumeli’ye geçmesine izin vermek istemeyen Bulgarlardan dolayı gecikmeler yaşanmıştır. İrtibat subayı Binbaşı Suphi Bey’in gönderdiği telgrafa göre demiryolunda çok fazla izdiham yaşandığından dolayı gecikmeler olmuştur.⁵²

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 24 Eylül 1916’da Makedonya’da Alman General’i Below komutasındaki ordular grubunun Türk irtibat subayı Binbaşı Subhi Bey’e gönderdiği çift hilal işaretli çok gizli kayıtlı emrinde, Osmanlı Rumeli Müfrezesinin, bu ordular grubu emrinde bulunacağını, iletişimin nasıl sağlanacağını, Alman ve Osmanlı genel karargâhıyla temasın ne şekilde gerçekleştirileceğini ayrıntılı olarak yazmıştır.⁵³ Yollar ancak Ekim ayı başında açılmış, yeni yapılan hareket cetveline göre 8-9 Ekim tarihlerinde birliklerin Bakırköy’den Köprülü’ye intikali planlanmıştır. Bu maksatla Köprülü’de görevli irtibat subayından gerekli hazırlıkların yapıldığı yönünde bilgiler de alınmıştır.⁵⁴ Binbaşı Nazım Bey, Üsküp’ten 16 Ekim 1916 tarihinde yazdığı telgrafta müfrezenin son kademesinin de Köprülü’ye ulaştığını bildirmiştir. Müfreze küçük gruplara ayrılarak evlere dağıtılmış, müslüman ahali Türk askerlerine büyük ilgi-alâka göstermiş, askerleri misafir etme konusunda birbirleriyle adeta yarışmışlardır.⁵⁵ Bu arada alaya gönüllü yazılmak isteyenlerin sayısı günden güne artmış; müfreze müracaat edenlerin bir bölümünü kabul ederek bölüklerin dördüncü takımlarını bu efrattan oluş-

⁵¹ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-6.

⁵² Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-7.

⁵³ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-8.

⁵⁴ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-3.

⁵⁵ Erem, A.g.e., s. 6-8.

turmuştur. Binbaşı Nazım Bey Below Ordular Grubuna gönderdiği 25 Ekim 1916 tarihli yazısında Köprülü ve civarından temin edilen ikmal efradının 1.682 kişiye ulaştığını, yapılan muayenelerden sonra 1.556 neferin askerliğe elverişli oldukları tespit edilerek bunların taburlara dağıtıldığını bildirmiştir.⁵⁶ Yine aynı tarihli bir başka belgede Osmanlı Rumeli Müfrezesinin ne kadar kuvvetle İstanbul'dan köprülüye geldiği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre müfreze 77 subay (bunların 22'si zabıt namzedidir), 2.333 nefer, 1697 tüfek, 6 makineli tüfek, 4 cebel topu, 56 koşum esteri, 200 mekkare bulunmaktadır.⁵⁷ Köprülü'de yeni personel ilavesiyle müfrezenin toplam insan gücü 3.398'e ulaşmıştır.⁵⁸ Enver Paşa 27 Ekim 1916 tarihli emrinde Köprülü'den temin edilen ikmal efradıyla bölüklerin dördüncü takımlarının oluşturulmasını istemiştir.⁵⁹

Osmanlı Rumeli Müfrezesinde 1916 Aralık ayı başından itibaren de askerlerin silah, teçhizat ve muharebe eğitimi almaları sağlanmıştır. Müfrezenin muhabere birliği müttefik ordularıyla anlaşabilmek için Köprülü'de kurstan geçirilmiş, kimine Almanca, kimine de Slavca, Bulgarca lisanları öğretilmiştir. Bu arada yakın muharebe eğitimleri ve bomba atma eğitimleri verilmiştir. Sık sık atış talimleri yaptırılarak askerinin yetiştirilmesi sağlanmıştır. 5 Ocak 1917'de gönderilen ve ertesi gün telefonla Binbaşı Nazım Bey'e verilen emirde Makedonya'ya gönderilen müfrezenin bundan böyle Osmanlı Rumeli Müfrezesi olarak adlandırılacağı ifade edilmiştir.⁶⁰ Müfreze 18 Şubat 1917'de Pirlepe'ye konuşlanarak 11. Alman Ordusu emrine girmiştir.⁶¹ Bundan sonra Almanlarla yapılan antlaşma gereği müfrezenin silah ve teçhizat ihtiyacının giderilmesine yönelik yazışmalara ve hazırlıklara geçilmiştir.⁶²

Makedonya Köprülü ve Pirlepe şehirlerinden Türk ahaliden tefrik edilen 2500 kadar ikmal eri de 18 Şubat 1917'de Pirlepe yakınlarında Topalcani'ye ulaştırılmıştır. İnsan mevcudu ikmal erleri ha-

⁵⁶ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-12.

⁵⁷ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-13.

⁵⁸ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 2-14.

⁵⁹ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 57, Fh: 3-4.

⁶⁰ Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 9.

⁶¹ Erem, A.g.e., s. 10-11.

⁶² Gnkur. ATASE Daire Bşk.lığı Arşivi, BDH, Kls: 7/12920, Ds: 55, Fh: 10, 10-1, 11, 12, 12-1/3, 15, 15-1, 19-19-1.

riç 4336 personel olan alayda her tabur için altışar makineli tüfek, altışar humbara topu, dörder bomba atar, ayrıca sıhhiye ve nalbant takımı da tefrik edilmiştir. Alay önceleri 11. Alman ordusunun ihtiyatı olarak düşünülmüş, daha sonra Mürettep 22. Tümene katılmak üzere göller bölgesine (Prespa ve Ohri gölü) intikal etmiştir. Makedonya-Arnavutluk hattı boyunca konuşlanan Alman 62. Kolordusu emrinde bir süre muharebe görevini sürdüren Müfrezeye, Pirlepe, Gevat Boğazı- Dirmeni yolu ile Murguş-Svinişte hattını tutmuştur.⁶³ Pirlepe’de müttefik askerlerden ölen veya şehit olanlar için ayrıca mezarlık yerleri de belirlenmiş, definler yapılmıştır.⁶⁴ Ancak bu mezarlıklar daha sonraki yıllarda ve özellikle de II. Dünya Harbi döneminde tamamen tahrip edilmiştir; yakın dönemde yeniden ihya edilmektedirler.

Türk Rumeli Müfrezesi Mart 1917’den itibaren Hoteşovo’nun batısına varmış ve fiilen muharebelere müdahale edebilecek bir duruma girmiştir. Müfrezenin 1. Taburu 16 Mart günü öğleden sonra Gevat Boğazının kontrol altına almak isteyen Fransızlarla muharebeye tutuşmuş, yapılan süngü muharebesinde Fransızlar bölgeden püskürtülmüş ve bir kısım asker de esir alınmıştır. 17 Mart günü yapılan taarruzda 1.Tabur 1. Bölük komutanı Yüzbaşı Şerafettin kaptırılan bir makineli tüfeği almak için cesurca bir harekete girişmiş, kendi makineli tüfeğini aldığı gibi Fransızlardan iki de makineli tüfek ve bir miktar esir alarak geri dönmüştür. Bir Fransız subayının cebinde ele geçirilen pusulada Türk kuvvetlerinin çok üstün sayıda olduklarına dair abartılı bir ifadeye rastlanmış, 17 Mart taarruzundan sonra Fransızların taarruz azmi kırılmıştır.⁶⁵

16 Martta Pirlepe’den yola çıkan 3. Tabur Volkoderi’deki Bulgar birliği ile değiştirilmiş, 21 Mart tarihine kadar Tomoros Dağları ve Malislat Dağlarında (2000 rakım) Fransızlarla muharebeler sürdü-

⁶³ **BDH Makedonya Cephesi**, s. 53-54.

⁶⁴ Ancak bu mezarlıklar daha sonraki yıllarda ve özellikle de II. Dünya Harbi döneminde tamamen tahrip edilmiş; yakın dönemde yeniden ihya edilmektedirler. Günümüzde Almanların Pirlepe’de bir mezarlığı bulunmakta burada 5 Türk askerine ait de mezar taşı yer almaktadır. Türk ordusundan şehit düşenler için sembolik de olsa böyle bir şehitliğin yapılması son derece elzemdir. Gnkur .ATASE Bşk.lığında 2006 yılından bu yana sürdürülen çabalar henüz sonuçlandırılmamıştır. Şehitlere vefa borcunu ödemek için Türkiye Cumhuriyeti devletinin Makedonya coğrafyasında bir şehitlik yaptırması büyük önem arz etmektedir. (Y.N)

⁶⁵ **BDH Makedonya Cephesi**, s.54-56; ayrıca Bkz., Erem, A.g.e., s. 12-16.

rülmüştür. Fransız birlikleri tutundukları hattan söküp atılmıştır.⁶⁶ 18 Mart'ta Pirlepe'den hareket eden 2. Tabur ise 20 Mart tarihinde muharebe sahasına gelmiş, Avusturya taburuyla değiştirilmiştir. Gorica kuzeyi ile Trepzica güneyi hattındaki arazilerde yapılan muharebelerde Türk Rumeli Müfrezesinin zayıtı 12 subay, 460 eri bulmuştur.⁶⁷

62. Alman Kolordu Komutanlığı, 1 Nisan 1917 tarihinde saat 17.50'de yeni bir taarruz emri vermiştir. Türk Rumeli Müfrezesi Komutanı asıl taarruzun 2. ve 3. taburlar ile 3. taburun 9.,10, 12. bölük mevzilerinden, tali taarruzun ise 1. Tabur bölgesinden yapılacağını emretmiştir. Her türlü hazırlık yapılmış ancak yeterli topçu desteği sağlanamamıştır. Taarruz başladıktan bir süre sonra 2. ve 3. Taburlar Fransız mevzilerine girmişler, ancak verilen zayıt elde edilen başarının ileriye götürülmesine elverişli olmadığından hareket durdurularak savunmaya ağırlık verilmiştir.⁶⁸ Müfreze komutanı Nazım Bey, 2 Nisan 1917'de Türk Başkomutanlığına yazdığı raporda Fransızlara büyük kayıplar verdirildiğini ve karşı taarruzlarla püskürtüldüklerini, Tomoros üzerindeki siperlerin kısmen ele geçirildiğini bildirmiştir. Ancak aynı gün Fransızların başlattığı yeni bir taarruz Türk birliklerinin büyük zayıta uğramasına yol açmıştır. Müfreze bu muharebelerde 12 Subay 569 er yaralı, 8 subay, 123 eri de şehit vermiştir.⁶⁹ 3 Nisan'a kadar süren 18 günlük devrede ise toplam şehit yaralı 32 subay, 1095 er zayı edilmiştir. Şiddetli soğuklardan 107 er de ağır hastalanmıştır. Bölge halkından sağlanan ikmal eratının muharebe sahasında kullanılması ise pek mümkün görülmemiştir.⁷⁰

Türk Rumeli Müfrezesinin ağır personel kaybına uğraması Alay Komutanının 22. Tugay Komutanına müracaat etmesine ve birliklerinin muharebe sahasının gerisinde dinlenmeye alınmasını teklif etmesine yol açmıştır. Alay komutanı ayrıca Türk Başkomutanlık karargâhına müracaatta bulunarak zayıtı karşılayacak subay ve er gönderilmesini talep etmiştir. Israrlı istekler karşısında İstanbul'dan 13 subay, Drama'da bulunan 16. Depo Alayından da bir miktar er gönderilmiş; ancak Almanlar Türk birliklerinin dinlenmeye alınma-

⁶⁶ Erickson, A.g.e., s. 210.

⁶⁷ BDH Makedonya Cephesi, s. 57-58; ayrıca Bkz., Erem, A.g.e., s. 17-22.

⁶⁸ A.e., s. 25.

⁶⁹ A.e., s. 27.

⁷⁰ BDH Makedonya Cephesi, s. 58-59.

sına pek olumlu bakmamışlardır. Bu durum Türk-Alman karargâhları arasında sürekli bir yazışma trafiğine yol açmış; Alay Komutanı 3 Mayıs 1917 tarihinde gönderdiği uzunca raporda Türk birliğinin Göller Bölgesinde intikalinden bu zamana kadar geçen bütün gelişmeleri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Raporda ayrıca Türk birliğinin, İttifak'ın diğer birliklerine nazaran bölgede en arızalı arazi üzerinde görevlendirildiği ifade edilerek, bu durumun hastalıklara ve dolayısıyla muharebelerde büyük zayiata yol açtığı belirtilmiştir. Takviyeli 177. Piyade Alayı 7 Mayıs 1917'de sabah saat 07.00'de Fransızların 3. tabur bölgesine yönelik taarruzuyla hemen harekete geçmiş ve süngü hücumuyla bu saldırı püskürtülmüş ancak çoğu 10. Bölük'ten olmak üzere dört şehit, 135 de yaralı verilmiştir.⁷¹

Başkomutan Vekili Enver Paşa, Müfrezeden gönderilen raporlara dayanarak 19 Haziran 1917'de Alman karargahına yazılı müracaatta bulunarak Takviyeli 177. Piyade Alayının yurda dönmesini teklif etmiştir. Ancak bu teklif, Almanlar tarafından kabul edilmemiştir.⁷² Haziran ayı sonlarına doğru Alay komutanı Nazım Bey, birliğinin dinlendirilmesi yönünde yaptığı çok sayıdaki teklife red cevabı alınca görevden alınmasını istemiştir. Alay komutanının teklifi uygun bulunmuş ve 10 Temmuz'da müfrezeden ayrılmış, yerine atanan Yarbay Ali (Çetinkaya) ise 28 Temmuz'da göreve başlamıştır. Ali Bey'in namını II.Meşrutiyet sürecinde Rumeli'deki faaliyetlerinden tanıyan Bulgarlar kendisine en büyük askerî nişanlarını törenle takmışlardır. Bu süre içinde birlikler buldukları yerlerin savunma sistemini güçlendirmekle zaman harcamışlardır. Göller bölgesinde sadece Fransızlarla savaş yapılmamış, diğer İtilaf kuvvetleriyle de özellikle Yunanlılar ve Fransız birlikleriyle değiştirilen Rus kıtalarıyla da savaşılmıştır. 1917 yılı Ağustos ayında İtilaf kuvvetlerinin Göller bölgesinde Türk Rumeli Müfrezesine yönelik taarruzları başarılı olamamış, Barikatın Korunması diye adlandırılan muharebede Türk birliklerinin gösterdiği büyük kahramanlık Bulgar ordu komutanlığı tarafından müfrezenin subay ve eratının Bulgar nişanıyla ödüllendirilmesine sebep olmuştur.⁷³

Takviyeli 177. Piyade Alayının yanında diğer İttifak Devletleri

⁷¹ A.e., s. 59-60. Erem, A.g.e., s. 37.

⁷² A.e., s. 37-38.

⁷³ BDH Makedonya Cephesi, s. 60.

birliklerine yapılan ayrıcalıklı muamele Türk birliklerinin devamlı muharebe sahasında mevzilerde barınması ve muharebelere katılması subay ve eratin moral ve motivasyonunu büyük ölçüde sarsıntıya uğratmıştır. Siperlerdeki kötü hayat şartları bir kısım eratin firarına yol açmıştır. Alay komutanının birliğini dinlendirmeye alınması yönünde 62. Alman Kolordusu ve Mürettep Tümen Komutanlığına yaptığı tekliflerin hiç dikkate alınmaması, oyalayıcı cevaplar vermesi psikolojik açıdan sarsıntılara yol açmıştır. Almanlar bu sırada en iyi çarenin Türk birliğinin muharebeyle meşgul edilmesi olduğu kararında birleşmişlerdir. Bu sırada 80 Türk eri ile bir Alman mangasından kurulu müfrezenin 6 Eylül 1917'de Rus mevzilerine taarruz etmesi planlanmış, bomba ve süngü hücumuyla Rus siperleri ele geçirilmiş ancak şehit ve yaralı olmak üzere 41 Türk, 2'de Alman zayıt verilmiş; Ruslardan 16 esir alınmıştır. Ertesi gün Rus birlikleri Fransızlarla değiştirilmiş; 7 Eylül'de kaybedilen siperleri geri almak üzere Fransızların başlattığı taarruz Takviyeli 177. Alay Komutanı Yarbay Ali'nin yerinde ve zamanında tedbiriyle püskürtülmüş, taarruz başarısızlığa uğratılmıştır. Bu muharebede müfrezeye 129 kişi kaybetmiştir. Fransız birlikleriyle muharebeler Eylül ayı sonlarına kadar devam etmiştir. Ekim ayı başında muharebe sahasında durgunluk yaşayınca bu defa Türk birliğinin yeniden dinlendirilmesi konusu gündeme getirilmiş; diğer taraftan da 6 Ekim 1917 tarihinde Başkomutanlık Vekaletinden gönderilen bir yazıda Türk birliğinin İstanbul'a intikal edeceği bildirilmişse de bu emir Enver Paşa'nın 8 Ekim 1917 tarihli ikinci bir emriyle yürürlüğe konulmamıştır.⁷⁴ Sonuçta Takviyeli 177. Piyade Alay Komutanı Binbaşı Ali'nin 15 Kasım'da hem Türk, hem de Alman komutanlıklar nezdinde yaptığı müracaatlar sonuç vermiş 23 Kasım'da Türk birliğinin dinlendirilmesi konusu Cephe komutanlığına Alman Genelkurmay II. Başkanı Ludendorf imzasıyla bildirilmiştir.⁷⁵ Bulgarların 36. Piyade Alayıyla değiştirilen Takviyeli 177. Piyade Alayı 26 Kasım 1917'de Lahçi'de toplanmış, buradan hareketle 3 Aralık tarihinde dinlenme yeri olan Bucin, Piresil, Bilomirkova, Oberşan, Pasarofça ve civarındaki köylere varmış ve istirahatata çekilmiştir.⁷⁶

Osmanlı Devleti 1917 yılı Aralık ayından itibaren Suriye cephe-

⁷⁴ Erem, A.g.e., s. 43.

⁷⁵ A.e., s. 44-45.

⁷⁶ BDH Makedonya Cephesi, s. 61-62. Erem, A.g.e., s. 46.

sinde sıkıntılı bir duruma düşmüştü. Başkomutan Vekili Enver Paşa, Bulgar ordusu karargâhında irtibat subayı olarak görevli bulunan Miralay Ali Bey'e gönderdiği 23 Aralık 1917 tarihli emirde, Bulgar sefirinin sadrazama ve kendisine Suriye cephesine askerî yardım kuvveti göndereceklerine dair bilgi verdiklerini, irtibat subayının General Jukov ile görüşerek yardım kuvvetinin nelerden mürekkep olacağını bildirmesini istemiştir.⁷⁷ Miralay Ali Bey, 28 Aralık 1917 tarihinde Köstendil'den gönderdiği gizli kayıtlı şifrede; durumu General Jukov'a sorduğunu, generalin de bu düşüncesin sadece kendisine ait olduğunu ancak yetkisinin bulunmadığını, hükûmet ve kralın emirleri olursa bunun mümkün olabileceğini ifade ettiğini belirtmiştir. Ayrıca generalin kendisine; *“Enver Paşa hazretleri müttefiklerine fiilen muavenet etti. Bu hususta Almanların her arzusunu yerine getirdi. Bu sebeple Enver Paşa'ya Almanların yardım taahhüt etmiş olmaları lazımdır. General Ludendorf'tan aldığım bir telgrafta, Makedonya cephesindeki Alman ağır topçusundan kısmen ve makineli tüfeklerin dahi alınacağını ve bunların Türkiye'ye gönderileceğini yazıyor. (Bu kuvvetlerin) Alınabileceğini cevaben yazdım. Bu suretle Enver Paşa'ya yardım etmiş oldum... Enver Paşa'nın mevkiinin maddeten ve manen kuvvetlendirilmesine koşmanın Almanlara düştüğünü söyledim.”*⁷⁸ dediğini ifade etmiştir. Böylece Makedonya cephesine 5 tümenli takviyeli bir kolordu göndermiş olan Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın güvendiği Bulgar dağlarına da kar yağmış, ümitler boşa çıkmıştır.

1917 yılı Aralık ayı başında Buçin ve Pasarofça civarına konuşlanan Takviyeli 177. Piyade Alayının burada birliklerin ikmal, bakım ve eğitimiyle uğraşılması; bu arada Yarbay Ali İzmit ve Üsküdar Tâkip Müfreze Komutanlığına atandığından 31 Ocak 1918 tarihinde alaya veda ederek oradan ayrılmış, yerine İnöz Bölge Komutanı Süvari Yarbayı Sadık atanmış, o gelene kadar birliğe 3. Tabur Komutanı Binbaşı Sabir komuta etmiştir.⁷⁹ 10 Şubat 1918 tarihine kadar dinlenme bölgesinde kalan Türk birliği, bu tarihte tekrar daha önce savunmakta olduğu göller bölgesine görevlendirilmiştir. Takviyeli 177. Piyade Alayı 13 Şubat'ta Kozyak'a oradan da Prespa Gölü doğu kıyısındaki İttifak birlikleriyle değiştirilmek üzere muharebe

⁷⁷ Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, Cilt: III, 324-325.

⁷⁸ A.e., s. 326-329.

⁷⁹ Erem, A.g.e., s. 48.

sahasına ulaşmıştır. Birliklerin bir kısmı muharebe hattında bir kısmı da ihtiyatta tutularak bölgede savunmaya yönelik tedbirler alınmıştır. Mayıs ayına kadar Türk birlikleri siperlerde savunma tertibatı olarak vakit geçirmişlerdir.⁸⁰

Mayıs başında Takviyeli 177. Piyade Alayının Göller bölgesinden ayrılacağı ve Romanya'ya hareketle, Batum'a gidecek olan 15. Türk Tümenine katılacağı emri verilmiştir. Göller bölgesi 22. Piyade Tugay Komutanı Von Tiyeri 5 Mayıs 1918 tarihinde gönderdiği emirde, uzun zamandan beri Göller bölgesinde hizmet eden Osmanlı Rumeli Müfrezesi'nin 7 Mayıs tarihinde Makedonya'daki harp sahasından ayrılacağını, cesur Osmanlıların oradan ayrılmalarına çok üzüldüğünü, bütün müfreze efradını komutanlarından eratına kadar herkesi takdirle anacaklarını, Nisan başında cereyan eden muharebelerde müfrezenin gösterdiği kahramanlıkları unutmayacaklarını ifade ederek yeni görevlerinde başarılar dilemiştir.⁸¹

İlk toplanma bölgesi Lahçi'de birlikler toparlandıktan sonra 2-3 Mayıs 1918'de Gevat-Pirlepe-Trovoci-Trstani yolu ile Gradsko'ya aradan da trenle Köprülü-Niş-Sofya üzerinden Lompalanga'ya varılmıştır. Burada bir süre dinlenildikten sonra Tuna nehri yoluyla İbrail'e intikal edilmiştir. 5 Mayıs'ta son birlikler de Resne üzerinden hareketle Çernovoda'ya oradan da Köstence'ye ulaşmıştır. Takviyeli 177. Piyade Alayı bölgeden ayrılmazdan evvel Pirlepe'de yapılan törende Türk birliğine övgüler yağdıran konuşmalar yapılmıştır. Bir süre Köstence'de 15. Tümen emrinde kalan Alay, 28 Haziran 1918'de yurda dönüş için harekete geçmiştir.⁸² Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Osmanlı Ordusunun Doğu Cephesindeki konuşuna bakıldığında Kafkas İslâm Ordusu Nuri Paşa komutasında Bakü'deki karargâhında bulunuyordu. Müfreze Komutanı Sadık Bey Ekim 1918'de görevden ayrılınca alayın başına Kurmay Binbaşı Hopalı Ali Rıza Bey atanmıştır. Osmanlı Rumeli Müfrezesi Kasım ayı başında Çürüksu civarında (177.Piyade Alayı ve bir batarya) Çürüksu bölgesinde Gürcülere karşı hududu örtmekle görevlendirilmiş, Aralık başında da Batum Komutanlığı emrine girmiştir.⁸³ Müfreze 28

⁸⁰ A.e., s. 49.

⁸¹ A.e., s. 51.

⁸² BDH Makedonya Cephesi, s. 65-66.

⁸³ Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Cilt: I, Ankara, Genkur. Basımevi, 1962, s. 152-153. Ayrıca Bkz., Mustafa Görürüylmaz, Kafkas İslam Ordusu ve

Aralık'ta Ardahan'a ulaşmış iki gün sonra 9. Ordu Komutanlığının 30 Aralık 1918 tarihli emriyle lağvedildiği, birliklerin silah ve teçhizatın 3. Tümen Komutanlığına verilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸⁴

Netice itibariyle Yunanistan'da Haziran 1917'deki iktidar değişikliği ve İtilaf Devletlerinin Makedonya cephesine yeni kuvvetler getirebileceği ve Avrupa cephesinin Makedonya'dan ayrılacağı fikri Almanlar tarafından hafife alınmış; Almanların bu tedbirsizliklerinin cezasını kendileri kadar müttefikleri de çekmek zorunda kalmıştır.⁸⁵ İtilaf Devletleri (İngiliz, Fransız, Sırp, Yunan) Makedonya ordusu, 15 Eylül 1918'de Dedeoğaç'tan Avlonya'ya kadar uzanan 630 km.lik geniş cepheden taarruza geçmişlerdir. Bu taarruzlar kısa sürede İttifak blokunun savunmasını çökertmiş, 13 gün süren bu geniş çaplı saldırının sonunda Balkanların tamamına yakını İtilaf Devletlerinin kontrolüne geçmiştir. Bu gelişmeler üzerine Bulgarlar 29 Eylül 1918'de mütareke imzalamak zorunda kalmıştır. İtilaf ordularının Doğu Rumeli istikametinde ilerleyişleri Osmanlı Devleti'nin durumunu da tehlikeye düşürmüştür.⁸⁶ Makedonya, 10 Eylül 1919 Saint Germain ve 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Barış Antlaşmalarıyla Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşılarak yeni dönemde yeni sorunlarla baş başa bırakılmıştır.⁸⁷

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, 1916 yılı Ağustos ayında kuruluşuna başlanan ve 1916 yılı Eylül ayında kuruluşu tamamlandıktan sonra Ekim ayında Makedonya cephesine müttefik ordularına yardım etmek amacıyla görevlendirilen Osmanlı Rumeli Müfrezesi veya Takviyeli 177. Piyade Alayı, Bulgaristan, Makedonya üzerinden geçip Göller bölgesinde iki yıl muharebelere katıldıktan sonra Romanya'ya oradan da Kafkasya'ya intikalini tamamlamıştır. Gnkur. ATASE Daire Başkanlığında Osmanlı-Rumeli Müfrezesi ile ilgili epeyce belge bulunmaktadır. Ayrıca Makedonya Cephesine gidişte ve cephede tutulan cerideler ile birlik komutanlarının yazdıkları emirler, bu cephedeki gelişmeleri ayrıntılı olarak gözler önüne sermektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında doğu cephesi için teşkil edilen 1. ve 5. Seferî kuvvete benzer bir yapılanma ile teşkili dü-

Ermeniler 1918, İstanbul ,Bilge Oğuz Yayınevi, 2007, s. 255.

⁸⁴ Erem, **A.g.e.**, s. 55-56.

⁸⁵ Belen, **A.g.e.**, s. 308.

⁸⁶ M. Cemil Bilsel, **Lozan**, Cilt: I, İstanbul 1933, s. 199.

⁸⁷ Belen, **A.g.e.**, s. 263.

şünülen Osmanlı Rumeli Müfrezesinin İstanbul'dan Makedonya'ya oradan Romanya ve Batum'a uzanan serencamı aslında ayrıntılı bir çalışma olacak hacimde araştırmacıların önünde bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı dönemi veya Harp Tarihi alanında yapılacak akademik çalışmalarla çok az bilinen Makedonya Cephesinin ayrıntılı olarak gözlere önüne serilmesi mümkün olacaktır. Aralık 1918'de 2 sene 4 ay, 13 gün süren tarihinin bir devrini kapamış, diğer devrini açmıştır. Sonraları 3. Kafkas Tümenine dönüştürülen müfreze önce Kars, Gümrü istikametinde, daha sonra İzmir'e doğru Aydın yollarında şerefle savaşmış, İstiklâl Harbi'nde ülkenin tekrar aydınlık günlere kavuşmasında etkili olmuştur.⁸⁸

⁸⁸ Erem, A.g.e., s. 56.